

Å utfordre Eckhoff: Kjønnsperspektiver i rettsvitenskap

27. februar 2020

JUS4111 – Metode

Professor Ingunn Ikdahl, IOR

<https://www.jus.uio.no/om/kjonnsperspektiver/>

Hva er det vi utfordrer?

- «Eckhoff»: hvordan rettspraksis viser at domstoler løser enkeltsaker
- Juridiske metoder:
  - «å løse rettsspørsmål i en rettstvist»
  - «å argumentere for én side»
  - «å begrunne offentligrettslige enkeltvedtak»
  - «å identifisere hvilke generelle rettsnormer som gjelder»
  - «å foreta akademiske analyser av rettsspørsmål»
- Vårt mål: dere skal bli gode jurister

Nøytralitet og kritikk

- Rett og kritikk
  - Kritikk: «Å utfordre oppfatninger på måter som offentligheten fritt kan vurdere»
  - Intern og ekstern kritikk
- Er retten nøytral?
  - «Loven, i sin majestetiske streben etter likhet, forbyr så vel den rike som den fattige å sove under broene, å tigge i gatene og å stjele brød.» -Anatole France
  - Hva skjer når et kjønnsnøytralt regelverk fungerer i en «kjønnet» virkelighet? – Tove Stang Dahl

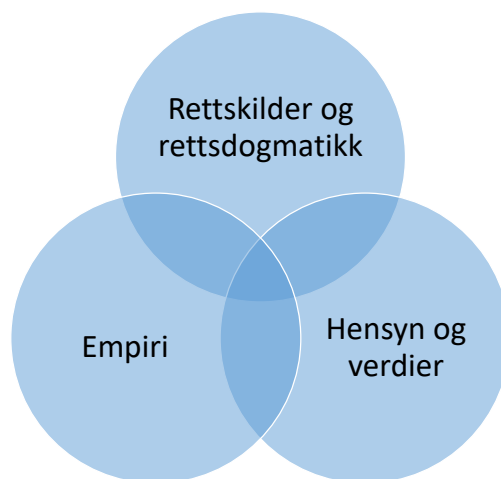
- Er retten nøytral?

- Noen tall:
  - I 2014 var 87% av de registrerte ofrene for seksuallovbrudd var kvinner, mens 85% av ofrene for legemsbeskadigelse var menn. 95% av de innsatte var menn.
  - Blant de som mottok foreldrepenger i 2015, tok mennene i snitt ut 47 dager, mens kvinnene tok ut 118 dager.
  - I 2015 var ca 28 % av kvinnelige alderspensjonister minstepensjonister. For menn var andelen under 5 %.
- «Født sånn eller blitt sånn?»

Kilder til analyse av retten med kjønnsperspektiv

- «Kvinneverettslige problemer reises i hovedsak ut fra tre kildegrunnlag, som krever ulik metodisk bearbeidelse: **Empiri** om kvinners livsforhold og rettsreglers virkemåte; **rettskilder** og rettsdogmatikk; og endelig de kvinneverettslige **hensyn** som ligger til grunn for arbeidet.» -Tove Stang Dahl 1985

Empiri

- «..å frigjøre seg fra de regelskapte virkelighetsoppfatninger», Eckhoff
- Ulike typer empiri: kvantitativ, kvalitativ
- Empiri kan brukes på ulike måter:
  - Valg av problemstilling og rettslig vinkling. Eks. deltidsarbeidende
  - Synliggjøre samspill mellom ulike deler av jussen. Eks. skilte husmødre
  - Hvordan innretter private seg?
  - Hva gjør myndighetene i praksis?
  - Hvilken rolle spiller ikke-rettslige normer, som kjønnsroller og religion?

Empiri (2)

- Hvordan innretter private seg?
- Samfunnsutvikling
- Vurdering av hva som er god regulering

Empiri (3)

- Myndighetspraksis
- Hvordan kan man vurdere om noen er «troverdig» homofil?
  - Hvordan de reagerer på pornografi?
  - Om de skammer seg?
  - Annet?
- Retningslinjer for bevisvurdering

Empiri (4)

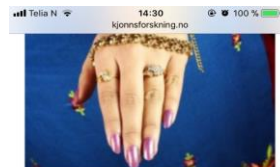
- Religiøse/kulturelle normers rolle
- Betydningen av privates praksis

- Empiri gjør nye rettslige spørsmål synlige

Brudegaver i rettssalen

I europeisk rett anses kvinner og menn som like parter i ekteskapet, mens land med muslimsk rett gir mann og kone helt ulike rettigheter og plikter. Hvordan slår dette ut når den muslimske brudegaven mahr dukker opp i europeiske domstoler?

Brudegaven mahr kan være penger eller gjenstander, ofte smykker. (Illustrasjonsfoto: Shutterstock)

Praksisen med *mahr* er vanskelig å forholde seg til både for vestlige domstoler og andre. Det er også et begrep det er vanskelig å oversette, skal man bruke brudepris eller brudegave, handler det om kjøp og salg av kvinner, eller om en økonomisk sikkerhet for kvinner i samfunn hvor de sjelden har egen inntekt?

– Mahr er en gave, men også en plikt. Det er en sum penger eller gjenstander som mannen skal gi til kvinnen han gifter seg med, forteller Lene Løvdal. Hun har i sin masteroppgave sett på hvordan krav om mahr behandles i skilsmissexaker ved domstoler i Norge, Sverige, Danmark, Frankrike og Storbritannia. Masteroppgaven

Verdier

- Har verdier noen rolle å spille i juridisk metode?
- Rettsforskning med kjønnsperspektiv kan være:
  - kritisk, normdeskriptiv, og normativ
- **Hvilke** verdier kan være «målestokk»?
- Tove Stang Dahl (1985):
  - grunnverdiene er *rettferdighet og frihet*, med *likhet, verdighet, integritet, selvbestemmelse og selvrealisering* som underbegreper
  - Rettferdighet og frihet er «fundamentale prinsipper i rettsordningen generelt»...
  - ...men «en vurdering av verdispørsmål vil til syvende og sist bero på moralske valg»

Verdier (2)

- Forskyvning over tid? Verdier mer tydelig forankret *innenfor* retten?
- Eks. Grunnlov og menneskerettigheter:
- Grl § 104:
  - «Barn har krav på respekt for sitt **menneskeverd**. (...)
  - Ved handlinger og avgjørelser som berører barn, skal **barnets beste** være et grunnleggende hensyn.
  - Barn har rett til vern om sin **personlige integritet**. (...)

Verdier (3)

- Forskyvning over tid? Verdier mer tydelig forankret *innenfor* retten?
- Eks. formålsbestemmelser:
- Likestillings- og diskrimineringsloven 2017 § 1. *Formål*
  - «Lovens formål er å **fremme likestilling** og hindre diskriminering på grunn av kjønn, graviditet, permisjon ved fødsel eller adopsjon, omsorgsoppgaver, etnisitet, religion, livssyn, funksjonsnedsettelse, seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk, alder og andre vesentlige forhold ved en person.
  - Med likestilling menes **likeverd**, like **muligheter** og like **rettigheter**. Likestilling forutsetter tilgjengelighet og **tilrettelegging**.
  - Loven tar **særlig sikte på å bedre kvinners og minoriteters stilling**. Loven skal bidra til å bygge ned samfunnsskapt funksjonshemmende barrierer, og hindre at nye skapes.»
- Betydningen av formålsbestemmelser: ldl § 11
  - «Positiv særbehandling [...] er tillatt hvis a) særbehandlingen er **egnet til å fremme lovens formål** [...]

Fedres rolle som omsorgsperson: Fra politikk til jus

Norge frikjennes for pappaperm- diskriminering

5000 norske fedre går glipp av foreldrepermisjonen hvert år, men nå frikjennes Norge for diskriminering i Efta-domstolen. - Veldig skuffende og uventet, sier likestillingsombud Hanne Bjurstrøm.

Publisert: 13.12.19 – 14.57 Oppdatert: 2 måneder siden

Likestillings- og diskrimineringsombud Hanne Bjurstrøm har hele tiden ment at den norske foreldrepermisjonsordningen diskriminerer fedre. Nå har etaten vunnet fram i Efta-domstolen – mirrt imot

- Fedrekvoten ble vedtatt i 1993:
  - Utslag av likestillingspolitikk
- Ftrl § 14-13: *Generelle vilkår for farens uttak av foreldrepenger*
  - (Vilkår som ikke gjelder mor)
- Likestillingsombudet mars 2015: strid med Istl
- EU: Likestillingsdirektiv, C-222/14
- ESA: Reasoned opinion 193/17/COL
  - Norges plikt til å gi far samme rettigheter som mor (etter barselsperioden), og unngå kjønnsstereotype ideer om menn og kvinner som omsorgsgivere
- EFTA-domstolen, E-1/18: ikke omfattet av direktivet

Analytiske grep

- Å kunne artikulere ny innsikt i retten...
- ...kan kreve at man supplerer «rettskildelære» (i snever forstand) med andre analytiske grep
- Noen eksempler:
  - Ny systematikk?
  - Passer eksisterende begreper?
  - Å artikulere sammenhenger?
  - Betydninger av kjønnsstereotyper og relasjoner?
  - Rettens grensedragninger, f.eks. privat/offentlig

Nye typer systematikk

- Rettsvitenskapens inndeling i fagfelt er ikke naturgitt, men funksjonelt begrunnet
- Inndelinger kan derfor gjøres på ulike måter:
  - Abstrakte likheter (kjøpsrett)
  - Persongrupper (kvinnerett, barnerett, utlendingsrett, husmorrett)
- Nye inndelinger får frem sammenhenger mellom ulike regler
  - Eks: transnasjonal familierett

Systematikk (2):

- Transnasjonal familierett:
- Vedtak om anerkjennelse av utenlandsk skilsmisse
- Rundskriv: unntak fra forvaltningsloven §27 om underretning
- Rettssikkerhetsgarantier blir borte

vårtland

Dumper koner i Pakistan

Pakistanske kvinner hentes til Norge av pakistansk-norske menn. Etter en tid tas konene med til hjemlandet. Her blir de dumpet og satt i en svært vanskelig situasjon.

Forklaringen er enkel: Disse kvinnene har ikke rett på å få vite at deres tidligere ektemenn har fått anerkjent en skilsmisse i Norge som er blitt innvilget i Pakistan.

Det har Barne-, familie- og likestillingsdepartementet (BLD) bestemt, sist i **et rundskriv** fra 2004, som ble sendt ut av Laila-Dävøy, daværende barne- og familieminister i Bondevik-regjeringen.

I rundskrivet står det følgende: «I de kurante sakene, der det f.eks. ikke er tvilsomt at avgjørelsen er endelig, har slik varsling vært ansett som åpenbart unødvendig.»

Systematikk (3)

- Transnasjonal familierett:
- Når kan/skal utlendingsmyndigheter legge til grunn islamsk rett?

Problematisering av eksisterende begreper

- «Avtale»:
  - Tone Sverdrup: «Gir avtalemodellen en god retning for tanken i livsfellesskap?»
- «Berettiget harme»
  - Straffereduksjon for vold hvis kjæresten har vært utro?
- «Krigsforbrytelse»/«Forbrytelse mot menneskeheten» / «Folkemord»
  - Internasjonal strafferett har gjennom praksis akseptert at seksualisert vold kan utgjøre krigsforbrytelser
  - ...og gradvis også rettet blikket mot seksualisert vold mot menn

Rettsens ideer om kjønn og relasjoner

- Hvilke relasjoner «anerkjennes» i rettssystemet?
  - Familien i endring: fra heterofil kjernefamilie til mer sammensatte relasjoner
  - «Relasjonsrett» som et nytt rettslig felt
  - Samvær mellom barn og eks-bonusforeldre
  - Eggdonasjon og foreldrerettigheter ved surrogati
  - Vern mot diskriminering pga omsorgsoppgaver
- Påvirkes rettsanvenderen av kjønnsstereotyper?
  - Vil døtre alltid hjelpe mor?

Saken er produsert og finansiert av NOVA - Les mer

Det er døtre som yter mest hjelp overfor sine pårørende. Hvordan påvirker det offentlige hjelpeapparatet sin praksis ved tildeling av tjenester deres evne og vilje til videreføre denne innsatsen?

Døtre må regne med mindre hjelp fra det offentlige

Er moren din pleietrengende, vil du som sønn få 2 timer mer i hjelp fra det offentlige i uken enn om du er datteren i familien.

Dom: IS-husmødre straffes på samme måte som fremmedkrigere

- Kvinner som har reist ned for å gifte seg med fremmedkrigere i Syria, skal straffes for deltakelse i terrororganisasjoner, fastslår fersk dom.

I FLYKTNINGLEIR: Aisha Shezadi ble pågrepet på vei til den tyrkiske grensen 31. oktober 2017. Etter fire måneder i fengsel, ble hun overført til flyktningleiren Al-

Norsk IS-kvinne siktet for deltagelse i en terrororganisasjon

Kvinnen (29) sitter i Syria med et alvorlig sykt barn. Nå har Politiets sikkerhetstjeneste siktet henne for deltagelse i terrororganisasjonen IS.

I juni møtte NRK den norske kvinnen i leiren Al Hol nordøst i Syria. 29-åringen fra Oslo har to barn og har vært i Syria siden 2013.

NRK
nrk.no

Utforsk

Logg inn

– Tilgi oss. Vi vil hjem.

AL-HASAKAH, SYRIA (NRK) I en interneringsleir nord i Syria lever 450 kvinner og barn under forferdelige forhold. Kvinnene skulle være hengivne hustruer og med sine fødsler bygge opp IS-kalifatet. Nå er de låst inne. Alene i verden. Hatet og fordømt.

Å ta med videre:

- Juridiske metoder (i flertallsform?)
- Både empiri og verdier har en plass i rettslig analyse, sammen med «rettskilder og rettsdogmatikk»
- Rettens virkninger varierer etter personers livsløp og livssituasjon
- Kjønnsperspektiv som utgangspunkt for diskrimineringsvernet
  - En tverrgående rettsregel
  - Grunnlov, EØS-rett, menneskerettigheter, og Idl (2017)
  - Kjønn, men også andre diskrimineringsgrunnlag